

פרק י"ז (2) / דוד עובר את הירדן

וַיָּשְׁבוּ יְרוּשָׁלַם: (כא) וַיְהִי אַחֲרֵי לְכַתֵּם וַיַּעֲלוּ מִהַבְּאֵר
וַיֵּלְכוּ וַיִּגְדּוּ לְמַלְךְ דָּוִד וַיֹּאמְרוּ אֵל דָּוִד קוּמוּ וְעִבְרוּ
מִהַרָּה אֶת הַמַּיִם כִּי כֹה יַעַץ עֲלֵיכֶם אַחֲתִפְּלֵ: (כב)
וַיִּקֶם דָּוִד וְכָל הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיַּעֲבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן עַד
אֹר הַבְּקָר עַד אַחַד לֹא נַעֲדָר אֲשֶׁר לֹא עָבַר אֶת
הַיַּרְדֵּן:

השתלשלות האירועים אומרת דרשני. אנו הרי יודעים
שעצת חושי אכן התקבלה בסופו של דבר, ואמצעי הזהירות
שננקטו עד למעבר הירדן לא היו נחוצים באמת. מדוע
אפוא בחר המקרא לתאר זאת? למה חשוב לספר שדוד
מיהר לעבור את הירדן, אף שלא היה בכך שום צורך אמתי?

על מנת לענות על שאלה זו, נעמוד תחילה על ההקבלה
הבולטת והמעניינת שבין סיפורם של יהונתן ואחימעץ ובין
פרשת המרגלים ששלח יהושע, שהגיעו לביתה של רחב. בין
שני הסיפורים יש כמה הקבלות:

א. בשני הסיפורים שלח מנהיג בישראל שני מרגלים, הם
הגיעו לביתה של אישה, והיא החביאה והסוותה אותם:

וְהָיָה הַעֲלֹתָם הַגָּנָה וְתַטְמֵנָם בְּפִשְׁתֵי הָעֵץ הָעֲרֻכּוֹת
לְהַעֲלֵם הַגָּג (יהושע ב', 1);

וַתִּקַּח הָאִשָּׁה וַתִּפְרֹשׂ אֶת הַמָּסָךְ עַל פְּנֵי הַבְּאֵר
וַתִּשְׁטַח עָלָיו הַרְפוֹת וְלֹא נֹדַע דָּבָר (שמ"ב י"ז, ט).

ב. בשני המקרים האישה מטעה את הרודפים אחרי
המרגלים ואומרת להם שהמרגלים אינם בביתה:

וַתֹּאמֶר כֵּן בָּאוּ אֵלַי הָאֲנָשִׁים וְלֹא יָדַעְתִּי מֵאֵין הֵמָּה.
וַיְהִי הַשָּׁעַר לְסֹגוֹר בַּחֲשֵׁךְ וְהָאֲנָשִׁים יָצְאוּ לֹא יָדַעְתִּי
אֲנִי הִלְכוּ הָאֲנָשִׁים רִדְפוּ מֵהָר אַחֲרֵיהֶם כִּי תִשְׁיֹגְוּ
(יהושע ב', ד-ה);

וַתֹּאמֶר לָהֶם הָאִשָּׁה עָבְרוּ מִיְכַל הַמַּיִם (שמ"ב י"ז, כ).

ג. בשני המקרים הרודפים נכשלים במרדף:

וַיִּבְקְשׁוּ הַרְדִּפִּים בְּכָל הַיַּרְדֵּן וְלֹא מָצְאוּ (יהושע ב', כב);
וַיִּבְקְשׁוּ וְלֹא מָצְאוּ (שמ"ב י"ז, כ).

ד. בשני הסיפורים יש דבר שעשוי להפתיע: האישה
המסייעת שייכת לכאורה למחנה השני, האויב למחנה
שהמרגלים באו ממנו. רחב היא תושבת יריחו, והאישה
שהצילה את יהונתן ואחימעץ היא מבחורים – עיר
בנחלת בנימין, שממנה באו אנשי בית שאול
המובהקים, דוגמת שמעי בן גרא (ט"ז, ה), שקילל את דוד
וסיקל אותו באבנים. המדרש הקצין זאת בקביעה

א. משמעותו של מעבר הירדן

אבשלום אמנם קיבל את עצת חושי, ועצתו המסוכנת של
אחיתופל נדחתה, אך נראה שהדבר אינו מניח את דעתו של
חושי:

(טו) וַיֹּאמֶר חוּשִׁי אֶל צְדוֹק וְאֶל אֲבִיתָר הַכֹּהֲנִים
כִּזְזָת וְכִזְזָת יַעַץ אַחֲתִפְּלֵ אֶת אַבְשָׁלִם וְאֶת זִקְנֵי
יִשְׂרָאֵל וְכִזְזָת וְכִזְזָת יַעֲצֵתִי אֲנִי: (טז) וְעַתָּה שְׁלַחוּ
מִהַרָּה וְהִגִּידוּ לְדָוִד לֵאמֹר אֵל תֵּלֶן הַלְּלָה בְּעָרְבוֹת
הַמִּדְבָּר וְגַם עִבּוֹר תַּעֲבֹר פֶּן יִבְלַע לְמַלְךְ וְלְכָל הָעָם
אֲשֶׁר אִתּוֹ:

מפני מה חשש חושי? יש שתי אפשרויות. ייתכן שחשש כי
החלטתו של אבשלום עשויה להשתנות. סוף סוף, בתחילה
התקבלה עצתו של אחיתופל, ורק אחר כך נדחתה, ואם כן,
שמא תתקבל מחדש. ומה עוד שעצת אחיתופל התקבלה
מלכתחילה על דעתם של הזקנים, והם עלולים לשכנע את
אבשלום לשוב ולצדד בה. אולי משום כך חושי מדגיש:
"כִּזְזָת וְכִזְזָת יַעַץ אַחֲתִפְּלֵ אֶת אַבְשָׁלִם וְאֶת זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל".

אפשרות שנייה היא שחושי כלל לא ידע על החלטת
אבשלום ואנשי ישראל. ייתכן שכאשר סיים חושי את
נאומו עזב את המקום, והותיר בידי אבשלום ואנשיו את
ההחלטה. על כן מיהר להזהיר את דוד, שכן לו עצמו לא
היה ברור באותה שעה אם התקבלה עצתו.

על כל פנים, חושי מזרז את דוד לא רק לעזוב את מקומו,
אלא גם לעבור את הירדן. לשם כך הוא נעזר ברשת
המרגלים שהוקמה, כזכור, בתחילת המרד:

(יז) וַיְהוֹנָתָן וְאֲחִיעֶזֶר עֹמְדִים בְּעֵין רִגְלָי וְהִלְכָה
הַשְּׁפָחָה וְהִגִּידָה לָהֶם וְהֵם יֵלְכוּ וְהִגִּידוּ לְמַלְךְ דָּוִד כִּי
לֹא יוֹכְלוּ לְהִרְאוֹת לְבֹא הָעִירָה: (יח) וַיֵּרָא אֲתָם וַעַר
וַיִּגְדּוּ לְאַבְשָׁלִם וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם מִהַרָּה וַיָּבֹאוּ אֶל בֵּית
אִישׁ בְּבַחֲוִרִים וְלוֹ בָּאָר בַּחֲצָרוֹ וַיִּרְדּוּ שָׁם: (יט) וַתִּקַּח
הָאִשָּׁה וַתִּפְרֹשׂ אֶת הַמָּסָךְ עַל פְּנֵי הַבְּאֵר וַתִּשְׁטַח עָלָיו
הַרְפוֹת² וְלֹא נֹדַע דָּבָר: (כ) וַיָּבֹאוּ עֲבָדֵי אַבְשָׁלִם אֶל
הָאִשָּׁה הַבַּיְתָה וַיֹּאמְרוּ אֵיךָ אַחֲתִיעֶזֶר וַיְהוֹנָתָן וַתֹּאמֶר
לָהֶם הָאִשָּׁה עָבְרוּ מִיְכַל הַמַּיִם³ וַיִּבְקְשׁוּ וְלֹא מָצְאוּ

1 כיום מקובל לזהות את עין רוגל עם ביר איב שבדרום עיר דוד, בחיבור
שבין נחל קדרון, העובר ממזרח לעיר, ובין גיא בן הינום שבדרומה.
יהונתן ואחימעץ נמצאים אפוא בקצה העיר, סמוך לדרך המוליכה למדבר
יהודה.

2 המפרשים ביארו שריפות הן חיטים כתושות, כמשתמע מן הפסוק "אם
תקתוש את האויל במכתש, בתוף הריפות בעלי, לא תסור מעליו אולתו"
(משלי כ"ז, כב). האישה הניחה משטח על פי הבאר, ועליו שמה חיטים
כתושות, כדי להסתיר את דבר קיומה של הבאר שהתחבאו בה יהונתן
ואחימעץ.

3 צירוף יחידי זה סתום במקצת. רש"י כתב: "איני יודע לו פתרון במחברת
כל', ופתרונו לפי עיניו כמו 'שבולת הנהר'. ויש שקשרו את הביטוי

למקום התרחשותו של הסיפור: בחורים, המקום שבו נפרד פלטי בן ליש
ממיכל בת שאול (עיין לעיל ג', יד-טז).

ב. דוד בעבר הירדן

בהגיעו לעבר הירדן דוד זוכה לתמיכה ולסיוע מכמה מתושבי המקום:

(כד) וְדוֹד בָּא מִחֲנִימָה וְאַבְשָׁלָם עָבַר אֶת הַיַּרְדֵּן הוּא וְכָל אִישׁ יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ: 7 (כה) וְאֵת עֲמֶשָׁא שֶׁם אַבְשָׁלָם תַּחַת יוֹאָב עַל הַצָּבָא וְעֲמֶשָׁא בֶן אִישׁ וְשֵׁמוֹ יִתְרָא הַיִּשְׂרָאֵלִי⁸ אֲשֶׁר בָּא אֶל אַבְיָגַל בַּת נַחֲשִׁי אַחֹת צְרוּיָה אִם יוֹאָב: (כו) וַיַּחֲנוּ יִשְׂרָאֵל וְאַבְשָׁלָם אֶרֶץ הַגִּלְעָד: (כז) וַיְהִי כִּבּוּא דוֹד מִחֲנִימָה וְשָׁבִי בֶן נַחֲשִׁי מִרְבַּת בְּנֵי עֲמוֹן וּמְכִיר בֶן עֲמִיָּאל מֵלֵא דָבָר וּבְרָזְלִי הַגִּלְעָדִי מִרְגְּלִים: (כח) מִשֶּׁבֶב וְסַפּוֹת¹⁰ וְכָלִי יוֹצֵר¹¹ וְחֲטִים וְשִׁעָרִים וְקִמַּח וְקָלִי וְפוֹל וְעֲדָשִׁים וְקָלִי: 12 (כט) וּדְבַשׁ וְחֻמָּאָה וְצֹאן וְשִׁפּוֹת בְּקָר¹³ הִגִּישׁוּ לְדוֹד וְלָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ לֶאֱכֹל כִּי אָמְרוּ הָעָם רָעַב וְעֵיף וְצָמָא בְּמִדְבָּר:

כמו האישה מבחורים, גם האנשים המסייעים לדוד כאן קשורים מצד מקומם ויחסם לבית שאול דווקא. ראשית, דוד עובר למחניים, העיר שבה מלך איש בושת בן שאול. לעיל פרק ב' (שיעור 3) עמדנו על הקשרים המיוחדים שהיו

7 נראה שמוגשמת כאן עצתו של חושי לעיל: "כִּי יַעֲצֵתִי הָאֶסֶף יֹאסֵף עֲלֶיךָ כֹּל יִשְׂרָאֵל" (פס' יא). ובכן, התאבדותו של אחיתופל לא קטעה את המהלך שהציע חושי, ומסתבר שאבשלום אסף את אנשי ישראל ועבר אתם את הירדן, על מנת לרדוף אחרי דוד.

8 בספר דברי הימים נאמר: "וְאַבְיָגַל יָלְדָה אֶת עֲמֶשָׁא וְאָבִי עֲמֶשָׁא יִתְרַ הַיִּשְׂמְעֵאלִי" (דה"א ב', יז). רד"ק מפרש שיתר היה ישראלי שחי בישמעאל, ומוסיף (בשם אביו) משפט המוכר לנו היטב מן המציאות של היום: "כשהיה בארץ ישמעאלים קורין אותו ישראלי שם, וכשהיה בא משם לארץ ישראל קורין אותו ישמעאלי". עם זאת, מאחר שמשני המקורות משתמע כי יתר לא היה בעלה החוקי של אביגיל, נראה שיש יתרון לגרסה של ספר דברי הימים, משום שהיא טומנת בחובה הסבר מדוע באמת לא נשא אותה לאישה – מפני שהיה ישמעאלי.

9 ביטוי זה קשה, שהרי מספר דברי הימים משמע שאביגיל הייתה אחותו של דוד: "וְאַחִיּוֹתַיְהֶם צְרוּיָה וְאָבִיגַל וּבְנֵי צְרוּיָה אֲבֵשִׁי וְיֹאָב וְעֶשְׂהָאֵל שְׁלֶשָׁה" (דה"א ב', טז). חז"ל (שבת נה ע"ב) דרשו ש"נחש" הוא ישי, ונקרא כך משום שהוא אחד מארבעה אנשים שמתו "בעטיו של נחש", כלומר שהיו צדיקים גמורים ולא הייתה סיבה שימותו, לולא הגזרה שנגזרה על כל האדם שימות בעטיו של נחש הקדמוני. הסבר קרוב יותר לפשט מדוע נקרא ישי גם "נחש" ניתן למצוא בשמו של אחד מאבות אבותיו המפורסמים של ישי: נחשון בן עמינדב (עיין דה"א שם, י). ואילו מצודת ציון מציע שאביגיל אכן הייתה בתו של נחש, אך לאחר מותו נישאה אמה לישי, ולכן היא הייתה אחותם של בני ישי האחרים רק בעקבות נישואין. מעניין הדבר שהשם "נחש" נזכר גם להלן פס' כז; שם מדובר באביו של שובי, מן המסייעים לדוד.

10 המפרשים ביארו שהכוונה לכלי תשמיש, והשווה מ"א ז', נ: "וְהַסַּפּוֹת וְהַמְזֻמְרוֹת וְהַמְזַרְקוֹת וְהַפּוֹת וְהַמְחַתּוֹת זֶהָב סְגוּר".

11 דהיינו כלי חרס לבישול, עיין ישעיהו נ"ד, יז; תהילים ב', ט.

12 כפל המילה "קלי" בפסוק קשור לדרכי ההגשה של המוצרים השונים הנזכרים בו: החיטים והשעורים הובאו הן כקמח הן כקלי, דהיינו גרעינים קלויים באש; וגם הפול והעדשים הובאו הן בצורתם הגולמית הן קלויים.

13 המפרשים ביארו שהכוונה לגבינות מחלב בקר. המילה "שפוט" מופיעה במקרא עוד פעם אחת: "וַיַּעֲמִידוּ דֹלֵתָיו מִנְעָלָיו וּבְרִיחֵיו וְאָלַף אִמָּה בַּחוּמָה עַד שַׁעַר הַשְּׁפּוֹת" (נחמיה ג', יג). ובכן, אפשר שמקור השם "שער האשפות" הוא ב"שער השפוט", שהיה שער שנעשו ונמכרו בו גבינות. ואכן, הגיא הסמוך לשער האשפות של היום מכונה בכתבי יוסף בן מתתיהו 'איא עושי הגבינות'.

שהאישה היא אשתו של שמעי בן גרא (מדרש שמואל לב ד, מהדורת בובער עמ' עא).⁴

ה. בשתי הפרשיות המרגלים מגיעים ליעדם, ודבריהם מביאים את שולחיהם לעבור את הירדן:

וַיָּשָׁבוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים... וַיָּבֹאוּ אֶל יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון וַיִּסְפְּרוּ לוֹ אֵת כָּל הַמַּצָּאוֹת אוֹתָם... וַיִּשְׁכַּם יְהוֹשֻׁעַ בְּבֹקֶר וַיִּסְעוּ מֵהַשְּׁטִים וַיָּבֹאוּ עַד הַיַּרְדֵּן (יהושע ב', כג – ג', א); וַלְכוּ וַיַּגִּדוּ לְמֶלֶךְ דָּוִד... וַיִּקְּם דָּוִד וְכָל הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיַּעֲבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן עַד אֹר הַבְּקָר (שמ"ב י"ז, כא–כב).

ובשני המקומות המעבר הוא בשעת בוקר מוקדמת.

דומה שמשמעות ההקבלה מתבטאת בעיקר בנקודת הדמיון האחרונה. אמנם שני הסיפורים מביאים למעבר הירדן, אך הכיוונים הפוכים: פרשת המרגלים ששלח יהושע התרחשה לפני הכניסה לארץ, דהיינו ממזרח למערב, ואילו דוד חוצה את הירדן ממערב למזרח. נמצאנו למדים שחציית הירדן של דוד היא ניגודה של הכניסה לארץ!

כעת ניתן להבין מדוע ציין המקרא את הצעד הזה של דוד, אף שלכאורה לא היה בו צורך. אכן, צעד זה לא היה נחוץ כדי לסכל את עצת אחיתופל, שהרי את זאת כבר עשה חושי (וכבר הטעמנו כי היה בזה מענה מאת ה' לתפילתו של דוד). ואולם, הייתה לצעד זה משמעות ברובד אחר: הוא היה אחד מן העונשים שנענש דוד על פרשת בת שבע. האילוף לצאת מן הארץ הוא בבחינת עונש גלות, והמהירות שבה התבצע מעצימה את פן ההשפלה שבו.⁵

עם זאת, מעבר הירדן סתם את הגולל על עצת אחיתופל. תגובתו של אחיתופל למהלך העניינים הייתה קיצונית:

(כג) וְאַחִיּוֹתַיְהֶם רָאָה כִּי לֹא נַעֲשֶׂתָה עֲצָתוֹ וַיַּחֲבֹשׁ אֶת הַחֲמוֹר וַיִּקְּם וַיִּלָּךְ אֶל בֵּיתוֹ אֶל עִירוֹ וַיְצַו אֶל בֵּיתוֹ וַיַּחֲנֹק וַיָּמָת וַיִּקְבֹּר בְּקִבְרֵי אָבִיו:

מה הביא את אחיתופל לצעד זה? נראה שאחיתופל קרא היטב את המפה. הוא הבין כי משעה שאבד המומנטום, שוב לא יצלח המרד. אחיתופל זיהה את הבעיות באישיותו של אבשלום והסיק את המסקנה המתבקשת: דוד יחזור לכס מלכותו. הוא גם הניח – ככל הנראה בצדק – שבתום המרד ישלם הוא את המחיר, שכן דוד לא ירצה לפגוע באבשלום בנו. כמתאבדים אחרים במקרא,⁶ אחיתופל לא המתין שיבואו ויהרגו אותו, אלא איבד עצמו לדעת.

4 על עניין זה נעמוד בל"ה ביתר הרחבה בהמשך, כשנפגוש עוד אנשים אחרים שתמכו בדוד על אף שנחשבו לנאמני בית שאול.

5 דבר זה ניכר בביטוי ספרותי נוסף לניגוד שבין שני הסיפורים: ברחב נאמר "וְהָיָא הַעֲלָתָם הַגָּנָה", ואילו בסיפורנו נאמר "וַיָּבֹאוּ אֶל בֵּית אִישׁ בְּבַחֲרוּתָם וְלוֹ בָּאָר בְּחָצְרוֹ וַיָּרְדוּ שָׁם".

6 מששון (עיין שופטים ט"ז, כח–ל), שאול (שמ"א ל"א, ד) וזמרי (עיין מ"א ט"ז, יח) – וַיְהִי כִּרְאוֹת זְמָרִי כִּי נִלְכְּדָה הָעִיר וַיָּבֹא אֶל אֶרְמוֹן בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׂרֹף עָלָיו אֶת בֵּית הַמֶּלֶךְ בְּאֵשׁ וַיָּמָת; אמנם עיין רד"ק שם, שפירש כי אין הכוונה שזמרי שרף את עצמו, אלא עמרי שרף את הארמון.

בין אנשי הגלעד ובין שאול. על רקע זה בולט הסיוע שנתן לדוד ברזילי הגלעדי – שייתכן שהיה אפילו מבני משפחתו של שאול, אם נניח שהוא אביו של עדריאל בן ברזילי המחולתי, בעלה של מרב (ע"ן להלן כ"א, ח). דמות בולטת אחרת ממקורבי בית שאול הוא מכיר בן עמיאל מלו דבר, שבביתו שהה מפיבושת הפיסח, בנו של יהונתן, תקופה ארוכה (ט', ד-ה). הסיוע שהושיטו לדוד כל האנשים הללו מוכיח שלא כל מקורבי שאול הסתכלו על דוד בציניות, כמו שמעי בן גרא. רבים מהם דווקא העריכו את הזהירות שנהג דוד בכבודו של שאול אפילו בשעה שהלה רדף אחריו להרגו, ולא נטו להאשימו בדמי בית שאול שנשפכו באירועים השונים. קיומם של אנשים אלו הוא ביטוי ספרותי נוסף לצדקת דרכו של דוד.

ושמא כך יש להבין גם את סיועו של שובי בן נחש לדוד. סביר להניח ששובי הוא בנו של נחש מלך בני עמון, שדוד ביקש לגמול חסד עם חנון בנו, ושלח אליו משלחת מנחמים על מות אביו (לעיל פרק י'). כזכור, חנון התבונן במחווה זו בציניות, והאשים את המשלחת בניסיון ריגול. ובכן, כשם שתומכי שאול מהווים כאן אנטיזה לשמעי בן גרא, כך מהווה שובי בן נחש – שמעריך את דוד ומסייע לו – אנטיזה לחנון אחיו.

כאן מסתיים הפרק, וסיומו הוא הכנה לקראת הבאות. דוד מקבל סיוע, ומוצא לו מקום מוקף בידידים. מכאן פתוחה הדרך להתרחבות המחנה ולניצחון הקרב ובא.

*****
* כל הזכויות שמורות לישיבת הר עציון ולרב אמנון בזק, תש"ע *
* עורך: בעז קלוש *
*****
* בית המדרש הווירטואלי *
* מיסודו של *
* The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash *
* האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm> *
* האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org> *
* *
* משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 *
* דוא"ל: office@etzion.org.il *
* *
* לביטול רישום לשיעור: *
* <http://etzion.org.il/vbm/unsubscribe.php> *
*****